

DEDOVANJE PO PREJEMNIKU DENARNE SOCIALNE POMOČI

Viktorija Žnidaršič Skubic*

UDK: 347.65/.68:364.3

Povzetek: Avtorica v prispevku obravnava problematiko omejevanja dedovanja v primeru, ko država ali občina poseže na zapustnikovo premoženje iz razloga njegovega prejemanja socialne pomoči za časa življenja. Temeljni predstavitvi vrst socialnih transferjev, ki se po smrti upravičenca, če so izpolnjene določene zakonske predpostavke, vračajo, sledi avtoričina poglobljena analiza slovenske dednopravne ureditve na tem področju.

Ključne besede: socialna pomoč, denarna socialna pomoč, smrt upravičenca do socialne pomoči, dedovanje po upravičencu do socialne pomoči, omejitev dedovanja dedičev upravičenca do socialne pomoči

INHERITANCE AFTER THE RECIPIENT OF SOCIAL ASSISTANCE BENEFIT

Abstract: The paper presents the issue of limited access to the inheritance in cases when the state or the local community recourse to the assets of the testator if the latter received social assistance benefit while alive. The authoress first presents the types of social transfers which may be claimed back after the death of the recipient, provided certain statutory conditions are met, and then continues with an in-depth analysis of the Slovenian inheritance legislation covering this area.

* Viktorija Žnidaršič Skubic, doktorica pravnih znanosti, izredna profesorica na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani.

viktorija.znidarsic@pf.uni-lj.si

Viktorija Žnidaršič Skubic, PhD, Associate Professor at the Faculty of Law, University in Ljubljana

Key words: *welfare benefit, social assistance benefit, death of the social assistance benefit recipient, inheritance after the recipient of social assistance benefit, limited access to the inheritance after a recipient of social assistance benefit*

1. UVODNO

V Sloveniji je v zadnjem času v javnosti potekala precej burna razprava o utemeljenosti oziroma neutemeljenosti, zlasti pa tudi o upravičenosti oziroma neupravičenosti omejevanja ali odvzemanja dedne pravice osebam, ki naj bi dedovale po posamezniku, ki je prejemal socialno pomoč skupnosti, to je države oziroma občine.¹ Polemiko je sprožil sprejem in uveljavitev nove zakonodaje s področja prava socialne varnosti, ki ureja denarne socialne pomoči.² Izkazalo se je namreč, da je slednja, brez široke (strokovne in javne) razprave, prinesla pomembne novosti oziroma je marsikje radikalno spremenila do tedaj uveljavljeno pojmovanje denarnih socialnih pomoči. Posebej velja izpostaviti spremenjeno ureditev splošne denarne pomoči,³ pa tudi t. i. kategoričnih denarnih socialnih pomoči,⁴ zlasti državne pokojnine in varstvenega dodatka k pokojnini.⁵ Državne pokojnine po novem ne poznamo več, medtem, ko je varstveni dodatek spremenil svojo naravo. Iz socialne pomoči, ki je bila namenjena prejemnikom najnižjih pokojnin, se je spremenil v dodatek k splošni socialni pomoči ali v samostojni prejemek. Po veljavni ureditvi tako lahko nekdanji prejemniki državnih pokojnin in varstvenega dodatka prejemaajo, pod pogojem, da izpolnjujejo z zakonom določene pogoje, denarno socialno pomoč in (ali) varstveni dodatek. V obeh primerih gre za novo

¹ Nekateri menijo, da je veljavna pravna ureditev teh vprašanj (ponovno) zrela za presojo njene ustavnosti. Glej J. Letnar Černič, str. 2, <http://www.ius-software.si>, 6. 4. 2012. Drugi so prepričani, da je veljavna ureditev primerna in pravična. Glej objavo na spletni strani Varuha človekovih pravic Republike Slovenije: Vračanje socialne pomoči je del socialne pravičnosti, prispevek objavljen dne 30. 11. 2010, <http://www.varuh-rs.si>, 4. 4. 2012.

² Glej zlasti Zakon o socialno varstvenih prejemkih (ZSVarPre), Ur. l. RS, št. 61/2010 ter Zakon o uveljavitvi pravic iz javnih sredstev (ZUPJS), Ur. l. RS, št. 62/2010.

³ Zlasti tudi spornost instituta prepovedi odtujitve ali obremenitve nepremičnine prejemnika trajne ali trajnejše denarne socialne pomoči. Natančneje G. Strban, str. 253 – 256.

⁴ To so pomoči, ki so namenjena povečanju dohodka določenih skupin (kategorij) oseb, ki jim primanjkuje sredstev za življenje. Glej A. Bubnov Škoberne, G. Strban, str. 365.

⁵ Gre za dajatve, ki so bile doslej urejene v pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Glej Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1), Ur. l. RS, št. 106/1999 do 109/2006 (UPB4) ter Zakon o varstvenem dodatku (ZVarDod), Ur. l. RS, št. 10/2008.

in jasno uvrstitev predstavljenih prejemkov v kategorijo (denarne) socialne pomoči, ki je, kot takšna, pod določenimi pogoji, ki jih opredeljujejo pravila dednega prava, v primeru smrti upravičenca, ki zapusti določeno premoženje, podvržena vračanju dajalcu te pomoči (državi ali občini).

Povedano pomeni, da se s sprejemom nove socialnovarstvene zakonodaje v resnici povečuje obseg prejemkov, ki so opredeljeni kot socialna pomoč in na ta način podvrženi pravilom dednega prava o njihovem vračanju v primeru smrti upravičenca. Zavrnuti pa je treba vtis, da je nova tudi dednopravna ureditev, ki se nanaša na omejitev dedovanja po prejemniku socialne pomoči države ali občine. Temu seveda ni tako, saj je bil institut t. i. izločitve dela zapustnikovega premoženja, ki ustreza vrednosti pomoči, ki jo je užival zapustnik v skladu s predpisi o socialnem varstvu, iz zapustnikovega premoženja, uveden v Zakon o dedovanju (ZD)⁶ že s sprejemom slednjega, to je leta 1976. Res je sicer, da je bila pravna ureditev instituta leta 2001, na podlagi odločbe Ustavnega sodišča RS,⁷ nekoliko spremenjena in posodobljena, vendar to ni bistveno spremenilo njenega temeljnega namena, zaradi katerega je bila v zakon inicialno uvedena.

2. OPREDELITEV POJMA (VRAČLJIVE) DENARNE SOCIALNE POMOČI

Preden se spustimo v obravnavo dednopravne problematike, velja natančno opredeliti katere kategorije socialne pomoči so, v skladu s predpisi o socialnem varstvu, tiste, pri katerih bo, po smrti upravičenca do slednjih, država ali občina lahko zahtevala, da se izločijo iz njegovega (zapustnikovega) premoženja še preden bo prišlo do dedovanja s strani njegovih (zakonitih ali oporočnih) dedičev. ZD namreč določa, da se za pomoč v skladu s predpisi o socialnem varstvu šteje vse, kar je zapustnik zaradi slabega premoženjskega stanja prejel na podlagi zakona ali splošnega akta občine v denarju ali v obliki oprostite plačila.⁸ To pomeni, da spadajo sem raznovrstne oblike pomoči, s katerimi se je odpravljalo stanje socialne ogroženosti. Upoštevna je samo tista pomoč, ki se da izraziti v denarju, ni pa nujno, da jo je zapustnik dobil v denarju. Tudi plačevanje stroškov preživlja-

⁶ Zakon o dedovanju Ur.l. SRS, št. 15/1976, 23/1978, RS, št. 17/1991-I-ZUDE, 13/1994-ZN, 40/1994 Odl.US: U-I-3/93-17, 82/1994-ZN-B, 117/2000 Odl.US: U-I-330/97-28, 67/2001, 83/2001-OZ.

⁷ Glej odločba št. U-I-330/97-28, objavljena v Ur. l. RS, št. 117/2000.

⁸ Glej 4. odstavek 128. člena ZD.

nja, stroškov za strežbo, nego in oskrbo, za zdravstvene storitve in podobno je oblika pomoči. Za pomoč pa ne moremo šteti dajatev, do katerih je bil zapustnik upravičen iz naslova minulega dela ali zaradi posebnih zaslug. Velja torej, da se v prejeto pomoč, izmed pravic, ki jih financira Republika Slovenija, štejejo **vse oblike denarne socialne pomoči, to je** redna, trajna in izredna denarna socialna pomoč **in varstveni dodatek**.⁹ V to kategorijo spadajo tudi občinske denarne socialne pomoči ter sredstva, ki jih izplača lokalna skupnost v obliki doplačila socialnovarstvenih storitev za svoje občane, kot je na primer institucionalno varstvo, družinski pomočnik in pomoč na domu.¹⁰

3. DEDOVANJE PO PREJEMNIKU DENARNE SOCIALNE POMOČI

3.1. Ureditev pred novelo ZD 2001¹¹ in odločbo Ustavnega sodišča RS

Zakon o dedovanju je v prvotnem besedilu urejal vprašanje dedovanja v primeru, da je bil zapustnik prejemnik socialne pomoči države oziroma občine nekoliko drugače kot to ureja veljavni ZD. Ustavno sodišče RS je namreč zadevno določbo, to je 128. člen ZD v prvotnem besedilu, razveljavilo z odločbo U-I-330/97-28 z dne 30. novembra 2000.¹² Razlog razveljavitve ni bil prvenstveno v pojmovnih spremembah, ki izvirajo iz nove ustavne ureditve (državna lastnina oziroma lastnina občine namesto družbene lastnine; država oziroma občina namesto družbene pravne osebe), kajti ta problem se je odpravilo z ustrezno razlago in uskladitvijo pojmov. Ustavno sodišče je predpis razveljavilo zato, ker je menilo, da je v nasprotju z ustavo zakonska ureditev, po kateri lahko dediči zapustnika, ki je užival pomoč, dedujejo celotno zapustnikovo premoženje samo ob pogoju, da se zavežejo povrniti vrednost dane pomoči, pri čemer pa se mora dajalec pomoči s tem strinjati. Če dajalec pomoči soglasja ni podal, dedovanje dedičem, kljub pripravljenosti povrnitve dane pomoči, ni bilo omogočeno oziroma jim je bilo omogočeno le v delu, v katerem je bila za-

⁹ Glej ustrezne določbe ZSVarPre.

¹⁰ Glej ustrezne določbe Zakona o socialnem varstvu (ZSV), Ur.l. RS, št. 54/1992 (56/1992 popr.), 42/1994 Odl.US: U-I-137/93-24, 1/1999-ZNIDC, 41/1999, 60/1999 Odl.US: U-I-273/98, 36/2000-ZPDZC, 54/2000-ZUOPP, 26/2001, 110/2002-ZIRD, 2/2004 (7/2004 popr.), 36/2004-UPB1, 21/2006 Odl.US: U-I-116/03-22, 105/2006, 114/2006-ZUTPG, 3/2007-UPB2 (23/2007 popr., 41/2007 popr.), 122/2007 Odl.US: U-I-11/07-45, 61/2010-ZSVarPre, 62/2010-ZUPJS.

¹¹ Glej Ur. l. RS, št. 67/2001.

¹² Ur. l. RS, št. 117/00.

puščina večja od prejete pomoči zapustnika. Sporno je bilo predvsem dejstvo, da je bil dajalec pomoči pri odločanju o tem, ali bo podal svoje soglasje ali ne, lahko v veliki meri arbitraren. Zakon ni namreč določal nikakršnih omejitev oziroma vodil, načel, ki bi ga pri tovrstnem odločanju zavezovala. Če dajalec pomoči soglasja ni podal, je postal lastnik oziroma solastnik stvari, ki bi sicer bila predmet dedovanja. Njegov solastninski delež mu je dajal pravico do sodelovanja pri sprejemanju odločitev, ki so zadevale upravljanje s stvarjo v solastnini. Takšna zakonska ureditev je zato, po mnenju ustavnega sodišča, pomenila poseg v človekovo pravico do dedovanja in do zasebne lastnine, ki jo zagotavlja 33. člen ustave.¹³

Ustavno sodišče v obrazložitvi svoje odločitve sicer meni, da je zakonodajalec moral uveljaviti zakonsko ureditev iz 128. člena ZD in s tem poseči v ustavno pravico do zasebne lastnine in do dedovanja (33. člen URS) zaradi varstva pravice do socialne varnosti drugih državljanov (50. člen URS). Te pravice se ne sme ogroziti z neupravičenim siromašenjem skladov za zagotavljanje pomoči posameznikom. Zato je ustavno sodišče menilo, da je pravilno, da se sredstva pomoči, ki jih je dala država in so jo dobile osebe, ki so v času prejemanja pomoči sicer imele premoženje, vendar so ga potrebovale zase, in samo po sebi to premoženje ni prinašalo dohodka, državi tudi povrne. V takšnem primeru je ustavno dopustno, da se država potem, ko oseba pomoči ne potrebuje več, poplača iz njenega premoženja, ki bi ga sicer dobili dediči.

Po mnenju ustavnega sodišča posegu v ustavno pravico do zasebne lastnine in do dedovanja ni mogoče odrekati primernosti, ker je z njim mogoče zagotoviti vrnitev sredstev družbene pomoči in s tem zavarovati pravico do socialne varnosti drugih državljanov. Ni pa bil poseg sorazmeren v ožjem pomenu besede, ker obstajajo, po mnenju ustavnega sodišča, tudi blažja sredstva, s katerimi je prav tako mogoče zagotoviti vrnitev sredstev družbene pomoči in s tem zavarovati pravico do socialne varnosti drugih. Za tovrsten blažji poseg je ustavno sodišče štelo priznanje obli-gacijske pravice dajalcu pomoči ob določitvi sredstev za zavarovanje te pravice. Zaradi ugotovljenega nesorazmerja v ožjem pomenu besede je ustavno sodišče ugotovilo, da je ureditev po 128. členu ZD v prvotnem besedilu v neskladju s 33. členom ustave. Iz tega razloga jo je ustavno sodišče razveljavilo.

Ustavno sodišče se je v obrazložitvi svoje odločitve omejilo le na eno dejansko stanje: zapustnik je v času, ko je dobival pomoč, sicer imel premoženje, vendar

¹³ Glej Ustava RS (URS), Ur.l. RS, št. 331/1991, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 69/2004, 69/2004, 68/2006.

ga je potreboval zase. Samo po sebi to premoženje ni prinašalo dohodka. Z njegovo smrtjo je prenehal namen dajanja pomoči: zagotavljanje pogojev eksistence, katerih del je tudi zapustnikovo lastno premoženje. Država (občina) se iz tega premoženja poplača. V tem primeru so kljub temu, da je zapustnik imel premoženje, obstajali razlogi za socialno pomoč. Tu bi bil morda umesten obligacijski zahtevek države (občine) proti dedičem na vrnitev vrednosti dane pomoči, kajti premoženje, ki ga je imel zapustnik ob smrti, je bilo vendar njegovo premoženje in kot tako predmet dedovanja.

Ratio legis omejitve po 128. členu ZD v prvotnem besedilu izhaja iz drugačnega dejanskega stanja. Gre za to, da se onemogoči dedovanje tistega dela (ali celega) premoženja zapustnika, ki je nastalo oziroma je ostalo ohranjeno zaradi pomoči, ki jo je zapustniku dajala družba, ne da bi obstajali razlogi, iz katerih bi bila dolžna dajati pomoč. Če je namreč oseba, ki je dobivala pomoč, zapustila premoženje, iz katerega bi lahko krila svoje eksistenčne potrebe, ni bila v socialni stiski. Za premoženje, ki ga je zapustila, zato lahko štejemo, da je njeno kvečjemu formalno, dejansko pa pripada dajalcu pomoči, podobno kot pripada premoženjska masa po 32. členu ZD, ki je predmet zahtevka na izločitev iz zapustnikovega premoženja, določenim svojcem zapustnika, ki so prispevali k povečanju ali ohranitvi zapustnikovega premoženja.¹⁴ To premoženje torej ni predmet dedovanja, ne sodi v zapuščino.

Ustavno sodišče je v predstavljeni odločbi tudi pozvalo zakonodajalca, naj precizira vsebino pojma »socialna ali druga pomoč družbene skupnosti«, ki je bil uporabljen v ureditvi instituta prvotnem besedilu. Menilo je namreč, da je problem v tem, da pojem ni bil opredeljen tako, da bi omogočal jasno in nedvomno ugotovitev katere socialnovarstvene dajatve in storitve zajema.

3.2. Veljavna ureditev po ZD

3.2.1 Materialnopravna ureditev

V skladu z veljavno ureditvijo ZD velja, da v primeru, da je zapustnik užival pomoč države oziroma občine v smislu katerekoli od uvodoma opredeljenih socialnih

¹⁴ Natančneje K. Zupančič, Žnidaršič Skubic V., str. 53 – 55.

pomoči, ne pride do dedovanja tistega dela njegovega premoženja, ki ustreza vrednosti pomoči. Omejitev dedovanja se izvede tako, da del zapustnikovega premoženja, ki ustreza vrednosti pomoči, postane državna lastnina, če je bila dana pomoč iz državnega proračuna, oziroma lastnina občine, če je bila dana pomoč iz proračuna občine. Če je bila pomoč enaka ali večja od vrednosti premoženja, ki ga je imel zapustnik ob smrti, lahko dedovanje v celoti odpade. To premoženje se s sklepom sodišča izroči pristojnemu državnemu organu oziroma pristojnemu organu občine.

Predstavljeno kaže na dejstvo, da zakonodajalec ni v celoti upošteval stališča ustavnega sodišča. V skladu s slednjim bi namreč, za zagotovitev temeljnega namena poseganja v dedno pravico dedičev upravičenca do socialne pomoči, to je preprečitev siromašenja sredstev za zagotavljanje pravice do socialne varnosti drugih državljanov, zadostovalo, da država (oziroma občina) pridobi (ustrezno zavarovano) obligacijsko pravico. Vendarle temu ni tako. Zakonodajalec je na ta način, vsaj v določenem obsegu, ostal zvest izhodišču stare ureditve: premoženje, ki obstaja zaradi družbene pomoči, naj se, namesto, da ga dobijo dediči, vrne družbi.

Sodna praksa se je večkrat soočala z vprašanjem, kako, po kakšnih kriterijih se presoja vrednost prejete pomoči in kateri trenutek je relevanten za omenjeno presojo. Novejše sodne odločbe kažejo na sprejetost poenotenega stališča, da se vrednost ugotavlja po vrednostnih merilih, ki so veljala v tistem trenutku, v katerem se ugotavlja obseg zapuščine.¹⁵ Niso pomembni nominalni zneski plačane pomoči, ampak je odločilna tista vrednost dane pomoči, ki je vrednostno (in ne nominalno) enaka prejeti družbeni pomoči v trenutku, ko nastopi obveznost vrnitve.¹⁶ To pa je trenutek zapustnikove smrti. Dedovanje se torej omeji v valorizirani vrednosti prejete pomoči, brez obresti. Ohranja se le dano vrednost.¹⁷ V praksi se je kot nejasno izpostavilo tudi vprašanje, koliko časa mora zapustnik prejemati denarno socialno pomoč, da bo dedovanje po njem deležno omejitve v skladu s 128. členom ZD. Sprejeto je bilo stališče, da lahko dajalec pomoči (država ali občina) uveljavlja omejitev dedovanja ne glede na okoliščino, kako dolgo je prejemnik pomoči leto prejemal. Zakon namreč ne navaja nikakršne časovne omejitve za prejetje

¹⁵ Glej VSL sklep I Cp 1385/99, sklicujoč se na pravno mnenje Občne seje VSS, 14. 12. 1994, pravna mnenja 2/94-3, <http://www.sodisce.si>, 6. 4. 2012.

¹⁶ Glej Sodba II Ips 278/2000, <http://www.sodisce.si>, 6. 4. 2012.

¹⁷ Glej spletna stran Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, Pogosta vprašanja in odgovori glede pravic iz javnih sredstev, <http://www.mdds.gov.si>, 4. 4. 2012.

pomoči in tudi ne pravil za (selektivno) upoštevanje tega dejstva, ko pride do dedovanja po prejemniku socialne pomoči.¹⁸

Sprememba, ki jo je prinesla novela 2001, in je bila, tudi glede na odločbo ustavnega sodišča, nujna, se nanaša predvsem na položaj dedičev prejemnika socialne pomoči v primeru, ko se le-ti zavežejo povrniti vrednost prejete socialne pomoči. V tem primeru, v skladu z veljavno ureditvijo, pride do dedovanja zapustnikovega premoženja v celoti. Dajalec pomoči (država ali občina) ima obligacijski zahtevek proti dedičem, ki je zavarovan z zakonito zastavno pravico na zapuščinskih stvarih. O tem, ali bodo dedovali celotno zapustnikovo premoženje ali ne, odločajo torej dediči sami. Soglasje dajalca pomoči ni več potrebno.

V skladu z veljavno ureditvijo (podobno je bilo tudi pred novelo) poznamo, poleg primera, ko se dediči zavežejo povrniti vrednost zapustniku dane pomoči, še eno izjemo od načela, da postane premoženje, ki ustreza vrednosti pomoči, lastnina države ali občine. Gre za primer, ko se dajalec socialne pomoči do konca zapuščinske obravnave odpove pravici do povračila pomoči, ker so zapustnikovi dediči njegov zakonec ali njegovi otroci, ki so sami potrebni pomoči.¹⁹ Tu bi moral biti naveden tudi zapustnikov zunajzakonski partner, kajti *ratio legis* je zanj enaka kot za zakonca. Vrednosti pomoči mu naj ne bi bilo treba vračati, ker mu bo sicer morala pomagati država ali občina, tako kot mu je bil dolžan pomagati zapustnik.²⁰ Šteti je treba, da se lahko dajalec pomoči odpove povračilu tudi v primeru, če bi prehod premoženja pomenil zanj samo breme, ne pa ustrezne odmene za dano pomoč. Takšen je primer, ko bi umrli zapustil premoženje zgolj neznatne vrednosti.

Ker premoženje, ki ustreza vrednosti prejete pomoči, ni predmet dedovanja, zapustnik s tem premoženjem ne more razpolagati z oporoko. V primeru, da bi to kljub temu storil, bi bilo zadevno določilo oporoke neveljavno. Ob pravilni interpretaciji zakonodajnega namena je treba šteti za neveljavne tudi pogodbe o izročitvi in razdelitvi premoženja za življenja zapustnika, pogodbe o dosmrtnem preživljanju in darilne pogodbe za primer smrti, s katerimi bi zapustnik razpolagal s tovrstnim premoženjem, ki ni predmet dedovanja.

¹⁸ Glej tudi spletna stran Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, Pogosta vprašanja in odgovori glede pravic iz javnih sredstev, <http://www.mdds.gov.si>, 4. 4. 2012.

¹⁹ Glej 129. člen ZD.

²⁰ Zunajzakonski partner je izenačen z zakoncem samo pri zakonitem dedovanju (10. člen ZD). Bilo pa bi preveč formalistično, če bi se držali črke določbe drugega dela člena 12/1 ZZZDR in navedene določbe ne bi raztegnili tudi nanj.

Prehod premoženja zapustnika, ki ustreza vrednosti prejete pomoči, v državno lastnino oziroma v lastnino občine sicer ni dedovanje, vendar pa se lahko opravi samo po smrti zapustnika, v zvezi z ugotavljanjem, katero premoženje sestavlja zapuščino, torej v zapuščinskem postopku. Od živeče osebe, ki je neupravičeno prejela pomoč, dajalec pomoči ne more zahtevati povračila vrednosti pomoči po 128. členu ZD.

Ker pri prehodu premoženja v državno lastnino oziroma v lastnino občine ne gre za dedovanje, država oziroma občina ni dedič in ne odgovarja za zapustnikove dolgove. Tudi za zakonitega volilojemnika je ne moremo šteti, kajti zakonito volilo se od volila, določenega v odredbi poslednje volje, razlikuje le v tem, da predmet volila in upravičence do volila določa zakon, sicer pa veljajo splošna pravila o volilu. Pri volilu pa gre vendarle za dedovanje v širšem oziroma netehničnem smislu.²¹ Ugotovitev, da dajalec pomoči (država, občina) ni niti dedič niti (zakoniti) volilojemnik, potrjuje tudi določba 214. člena ZD, po kateri je treba v sklepu o dedovanju ločeno navesti dediča, volilojemnika in bistvene podatke o omejitvi dedovanja po 128. členu ZD, to je tudi dajalca pomoči, v čigar korist je omejitev določena. Ker država oz. občina v tem primeru ni dedič, tudi ne odgovarja za zapustnikove dolgove.²²

Razlog, da dediči ne dedujejo dela premoženja zapustnika, ki ustreza vrednosti prejete pomoči, je v okoliščinah, ki izvirajo iz zapustnikove sfere, to je v njegovem pridobivanju socialne pomoči države oziroma občine. Razlog nikakor ni v morebitni osebni diskvalifikaciji dedičev v razmerju do zapustnika, na primer iz razloga, ker so se morda grobo pregrešili zoper dolžnost preživljati zapustnika. Namen instituta namreč ni kaznovanje dedičev, kar dokazuje, poleg zgoraj že predstavljenega, tudi dejstvo, da velja izključitev od dedovanja za vse dediče in ne le za tiste, ki so bili po zakonu zapustnika dolžni preživljati.²³ Iz tega razloga velja opozoriti, da določba o omejitvi dedovanja po osebi, ki je uživala socialno pomoč države oziroma občine, v zakonu ni pravilno umeščena. Nahaja se na-

²¹ Natančneje K. Zupančič, V. Žnidaršič Skubic, str. 28.

²² Glej na primer sklep VSL, opr. št. I lp 3351/2007, <http://www.sodisce.si>, 6. 4. 2012.

²³ V skladu z Zakonom o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), so to zakonec oziroma zunajzakonski partner, otroci in starši, naravni in adoptivni. Glej ZZZDR, Ur.l. SRS, št. 15/1976, 30/1986-ZNP (20/1988 popr.), 1/1989, 14/1989, Ur. l. RS, št. 13/1994-ZN, 82/1994-ZN-B, 29/1995-ZPDF, 26/1999-ZPP, 60/1999 Odl.US: U-I-273/98, 70/2000-ZNPOB, 64/2001, 110/2002-ZIRD, 42/2003 Odl.US: U-I-312/00-40, 16/2004, 69/2004-UPB1, 101/2007 Odl.US: U-I-328/05-12, 122/2007 Odl.US: U-I-11/07-45, 90/2011 Odl.US: U-I-85/10-10.

mreč za določbami o dedni nevrednosti²⁴, čeprav bi po svoji vsebini sodila med splošne določbe zakona.

3.2.2. Postopkovna ureditev

O prehodu dela zapustnikovega premoženja, ki ustreza vrednosti prejete pomoči, v državno lastnino oziroma v lastnino občine, odloči sodišče v zapuščinskem postopku. Vprašanje je, ali naj tudi po uveljavitvi novele ZD odloča sodišče o tej stvari po uradni dolžnosti.²⁵ V duhu odločitve ustavnega sodišča, ki preferira dedovanje in ki se v noveli ZD odraža tudi v večjih upravičenjih dedičev (možnost, da povrnejo vrednost pomoči tudi brez soglasja dajalca pomoči), bi bila rešitev, da odloča sodišče samo na zahtevo dajalca pomoči. Ta rešitev bi tudi bolj ustrezala sedanji ustavni situaciji, v kateri državna oziroma občinska lastnina ne uživa posebnega varstva, tako kot ga je uživala družbena lastnina.

Če je sporno, ali je zapustnik prejemal pomoč, ali če je sporna velikost pomoči, napoti zapuščinsko sodišče prizadete (dediče, državo, občino) na pravdo, ne glede na to, ali so sporna dejanska ali pravna vprašanja. Gre namreč za spor, ki ne izvira iz dednopravnega razmerja, ampak iz premoženjskopravnega razmerja, ki je nastalo za življenja zapustnika, in zato ni razloga, da bi o njem odločalo zapuščinsko sodišče. Podatke o tem, da je zapustnik užival pomoč, je treba navesti v smrtovnici. V tem primeru se tudi obvezno opravita popis in cenitev zapuščine.²⁶

Potem, ko sodišče izpelje ustrezen postopek in ugotovi, da je del zapustnikovega premoženja ali celotno premoženje rezultat vlaganja države ali občine v obliki pomoči zapustniku, izreče sodišče v sklepu o dedovanju, da je prišlo do omejitve dedovanja po 128. členu. To pomeni, da ni prišlo do dedovanja dela zapustnikovega premoženja, ki ustreza vrednosti pomoči, dane zapustniku, oziroma da sploh ni prišlo do dedovanja, ker je celotno zapustnikovo premoženje rezultat tovrstne pomoči. Sodišče izreče tudi, da je zapustnikovo premoženje delno

²⁴ Glej 126. in 127. člen ZD.

²⁵ O razlogih za to rešitev glej K. Zupancič, str. 34.

²⁶ Določbe o zapuščinskem postopku v primeru, da je treba iz premoženja zapustnika izločiti del, ki ustreza pomoči, so nezadostne. Vsekakor bi bilo treba določiti, da je treba v taki situaciji obvezno opraviti zapuščinsko obravnavo, da ima dajalec pomoči položaj stranke, da lahko zapuščinsko sodišče prekine postopek in napoti stranke na pravdo ali na upravni postopek, če so med strankami sporna dejanska ali pravna vprašanja glede utemeljenosti izločitve dela premoženja po 128. členu ZD.

ali v celoti postalo državna lastnina oziroma lastnina občine, in ga, s posebnim sklepom,²⁷ izroči pristojnemu državnemu oziroma občinskemu organu. Drugačno pa je stanje v primeru, da se dediči zavežejo državi oziroma občini povrniti vrednost dane pomoči. V tem primeru sodišče izda sklep o dedovanju, v katerem ugotovi, da je prišlo do dedovanja s strani dedičev prejemnika socialne pomoči. Hkrati pa mora sodišče, v skladu s 4. odstavkom 214. člena ZD, v sklep o dedovanju zapisati tudi to, da obstaja zakonita zastavna pravica dajalca pomoči na zapuščinskih stvareh.²⁸

4. ZAKLJUČEK

V skladu z obrazložitvami sprememb socialnovarstvene zakonodaje, ki se dotika denarnih socialnih pomoči, naj bi bil temeljni namen le-teh v zagotovitvi preglednejšega poslovanja pokojninske blagajne. Iz tega razloga je zakonodajalec iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja izločil transferje, ki so se poprej, znotraj pokojninskega sistema, zagotavljali upravičencem iz državnega proračuna in to kljub temu, da niso temeljili na vplačanih prispevkih. S tem naj bi bila dosežena ločitev socialnih dajatev od čistih pokojninskih dajatev, ki se financirajo iz pobranih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Kljub temu, da načeloma omenjenim, sistemskim argumentom, ni mogoče ugovarjati, teorija prava socialne varnosti vendarle opozarja na določene pomanjkljivosti in nedoslednosti, ki jih vsebuje novo sprejeta ureditev.²⁹

Ureditev dedovanja, ko gre za zapustnika, ki je prejemal denarno socialno pomoč države ali občine, ni nova. V veljavni obliki je prisotna že vse od leta 2001 dalje, kot temeljni institut pa že od sprejema ZD leta 1976 dalje. Njen temeljni namen je bil takrat in ostaja tudi danes načelo, da naj oseba, ki je prejela socialno pomoč države, slednjo, potem, ko umre, ob pogoju, da je zapustila določeno premoženje, vrne. Na ta način se prepreči siromašenje skladov, ki so namenjeni

²⁷ S posebnim sklepom zato, ker je sklep o dedovanju ugotovitevna odločba, ki ne vsebuje nobenega izpolnitvenega oziroma dajatvenega izreka.

²⁸ Določba člena 214/4 ZD se glasi: »Če gre za omejitev dedovanja po 128. členu tega zakona, navede sodišče v sklepu o dedovanju tudi vse bistvene podatke o tem ter morebitno obvezo o povračilu te pomoči in ugotovi obstoj zakonite zastavne pravice (tretji in četrti odstavek 128. člena).« Določba je pomanjkljiva. Razen zahteve o bistvenih podatkih, bi morala kot obvezni del sklepa omeniti izrek o pravni usodi premoženja, ki ustreza vrednosti pomoči.

²⁹ Natančneje G. Strban, str. 241 – 262.

socialnemu varstvu drugih oseb, ki bodo tovrstne transferje potrebovali v prihodnje, hkrati pa prepreči dedovanje, se pravi neodplačno pridobitev premoženja s strani dedičev, ki k temu premoženju niso ničesar prispevali. Premoženje je zapustnik morda ohranil ravno zato, ker je bil deležen pomoči države oziroma občine, ne pa pomoči njegovih sorodnikov, ki so njegovi potencialni (zakoniti) dediči. V tovrstnih primerih mislim, da se velja strinjati z ustavnim sodiščem, da je predstavljen ureditev potrebna, primerna in ni ustavnopravno sporna. Še zlasti to velja ob upoštevanju dejstva, da država ali občina predvidenega instituta najverjetneje ne bosta izkoristili v primeru, ko bodo zapustnikovi dediči njegov zakonec ali njegovi otroci, ki so sami potrebni pomoči. Res je sicer, da določba 129. člena ZD dajalca pomoči v navedenih primerih ne zavezuje k takšnemu ravnanju, saj določa, da se slednji »lahko do konca zapuščinske obravnave odpove pravici do povračila te pomoči«. To dejansko pomeni, da se dajalec samostojno odloča o tem, ali bo to storil ali ne. Vendarle pa lahko utemeljeno pričakujemo, da se bo slednji, v navedenih primerih, že iz razloga smotrnosti, ob upoštevanju ustavnega načela socialne države, za odpoved svoji pravici odločil. Konkretna zakonska rešitev, da se iz zapustnikovega premoženja, še preden pride do dedovanja oziroma do formiranja zapuščine, izloči del premoženja, ki predstavlja vrednost prejete socialne pomoči, pa je lahko vendarle, z vidika zgoraj predstavljene ustavne odločbe, nekoliko vprašljiva. Ustavno sodišče se je namreč zavzelo za to, da naj bi zahtevek države ne bil več stvarnopravne, ampak obligacijskopravne narave. Predstavljena težnja je v veljavni ureditvi upoštevana le delno. Gre za primere, ko se dediči zapustnika, ki je prejemal socialno pomoč, odločijo slednjo povrniti in tako dedovati celotno zapustnikovo premoženje. Samo v teh primerih država izgubi moč poseganja neposredno na zapustnikovo premoženje in pridobi (zgolj) obligacijsko pravico do povrnitve vrednosti dane socialne pomoči. Ta je sicer, v skladu s posebno določbo ZD³⁰, ki sledi naziranju ustavnega sodišča, zavarovana z zastavno pravico na stvareh zapuščine. V vseh ostalih primerih, ko se dediči morda ne odločijo za povrnitev prejete socialne pomoči, še vedno velja kot temeljno izhodišče izločitev vrednosti prejete pomoči iz zapustnikovega premoženja preden se konstituira zapuščina, ki bo predmet dedovanja.³¹

³⁰ Glej 4. odstavek 128. člena ZD.

³¹ Glej 1. odstavek 128. člena ZD.

LITERATURA:

- A. Bubnov Škoberne, G. Strban, Pravo socialne varnosti, GV založba, Ljubljana, 2010.
- G. Strban, Nova ureditev denarnih socialnih pomoči, Delavci in Delodajalci, št. 2-3/2011, letnik XI, str. 241 in nasl.
- J. Letnar Černič, Pravica do vračila denarne socialne pomoči ni absolutna, Kolumna, IUS INFO, 4. 11. 2011, <http://www.ius-software.si>, 6. 4. 2012.
- K. Zupančič, V. Žnidaršič Skubic, Dedno pravo, Uradni list RS, Ljubljana, 2009.
- K. Zupančič, Uvodna pojasnila, v: Predpisi o dedovanju, 6. dop. izd., 1999, str. 34, in prejšnje izdaje. Varuh človekovih pravic Republike Slovenije: Vračanje socialne pomoči je del socialne pravičnosti, prispevek objavljen dne 30. 11. 2010, <http://www.varuh-rs.si>, 4.4.2012.

ZAKONI IN DRUGI PREDPISI:

- Ustava RS (URS), Ur.l. RS, št. 331/1991, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 69/2004, 69/2004, 68/2006.
- Zakon o socialno varstvenih prejemkih (ZSVarPre), Ur. l. RS, št. 61/2010.
- Zakona o socialnem varstvu (ZSV), Ur.l. RS, št. 54/1992 (56/1992 popr.), 42/1994 Odl.US: U-I-137/93-24, 1/1999-ZNIDC, 41/1999, 60/1999 Odl.US: U-I-273/98, 36/2000-ZPDZC, 54/2000-ZUOPP, 26/2001, 110/2002-ZIRD, 2/2004 (7/2004 popr.), 36/2004-UPB1, 21/2006 Odl.US: U-I-116/03-22, 105/2006, 114/2006-ZUTPG, 3/2007-UPB2 (23/2007 popr., 41/2007 popr.), 122/2007 Odl.US: U-I-11/07-45, 61/2010-ZSVarPre, 62/2010-ZUPJS.
- Zakon o uveljavitvi pravic iz javnih sredstev (ZUPJS), Ur. l. RS, št. 62/2010.
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1), Ur. l. RS, št. 106/1999 do 109/2006 (UPB4).
- Zakon o varstvenem dodatku (ZVarDod), Ur. l. RS, št. 10/2008.
- Zakon o dedovanju Ur.l. SRS, št. 15/1976, 23/1978, RS, št. 17/1991-I-ZUDE, 13/1994-ZN, 40/1994 Odl.US: U-I-3/93-17, 82/1994-ZN-B, 117/2000 Odl.US: U-I-330/97-28, 67/2001, 83/2001-OZ.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), Ur.l. SRS, št. 15/1976, 30/1986-ZNP (20/1988 popr.), 1/1989, 14/1989, Ur. l. RS, št. 13/1994-ZN, 82/1994-ZN-B, 29/1995-ZPDF, 26/1999-ZPP, 60/1999 Odl.US: U-I-273/98, 70/2000-ZZNPOB, 64/2001, 110/2002-ZIRD, 42/2003 Odl.US: U-I-312/00-40, 16/2004, 69/2004-UPB1, 101/2007 Odl.US: U-I-328/05-12, 122/2007 Odl.US: U-I-11/07-45, 90/2011 Odl.US: U-I-85/10-10.

Sodne odločbe:

- U-I-330/97-28, objavljena v Ur. l. RS, št. 117/2000.
- VSL sklep I Cp 1385/99, <http://www.sodisce.si>.
- Pravno mnenje Občne seje VSS, 14. 12. 1994, pravna mnenja 2/94-3.
- Sodba II Ips 278/2000, <http://www.sodisce.si>.
- Sklep VSL, opr. št. I Ip 3351/2007, <http://www.sodisce.si>.

Internet:

- <http://www.mddsz.gov.si>.
- <http://www.sodisce.si>.

INHERITANCE AFTER THE RECIPIENT OF SOCIAL ASSISTANCE BENEFIT

Viktorija Žnidaršič Skubic*

SUMMARY

Recently, the enforcement of the new, largely changed legislation on the field of social security law became one of the most debated and controversial issues in Slovene public. The changes brought, among others, the very different arrangement of the monetary social assistance to the one we knew before. The category of the social assistances that were, until recently, known as the ones that have to be returned to the giver (the state or the local community) on the event of the recipient's death, if he left any property, is now enlarged. Substantively (not as an institute as it has been canceled) the state pension and the supplementary allowance, as the two institutes that used to be the part of the system of pension and disability insurance, became now the part of the "returnable" social assistances.

In case of inheritance after the rightful claimant to "returnable" social assistance given by the state or the local community, the succession has to be, in accordance with our law, limited up to the value of the received social assistance. The limitation is carried out in the way that the part of the deceased's property that presents the value of the received social assistance becomes the state's or the local community's property. In the case the heirs of the deceased bind themselves to repay the value of the received social assistance, they can inherit the whole legacy. But, in this case, the state (or the local community) receives the legal mortgage right on the things that consist of the legacy. Exceptionally, when the heirs of the deceased are his wife and (or) his children which are also socially endangered, the giver of the social assistance has the right to renounce the right to repayment of the given social assistance.

* Viktorija Žnidaršič Skubic, PhD, Associate Professor at the Faculty of Law, University in Ljubljana.
viktorija.znidarsic@pf.uni-lj.si